

PODZÁMECKÁ ZAHRADA

- 1 Dům vrchního zahradního pomocníka
- 2 Zookoutek (bývalý skleník)
- 3 Flóra
- 4 Dům zahradníka
- 5 Fontána amorků
- 6 Colloredova kolonáda a giardino secreto
- 7 Busta arcibiskupa Ferdinanda Marii Chotka
- 8 Okrasný parter
- 9 Zahradní portikus
- 10 Římská fontána
- 11 Chotkův rybník
- 12 Deštník
- 13 Chrámek přátelství
- 14 Ruiny
- 15 Břízový pavilon
- 16 Busta arcibiskupa Maxmiliána Josefa Sommerau-Beeckha
- 17 Stříbrný most
- 18 Růžová treláž
- 19 Maxmiliánova kolonáda
- 20 Divoký rybník
- 21 Čínský pavilon
- 22 Obelisk
- 23 Maxmiliánův dvůr
- 24 Busta arcibiskupa Rudolfa Jana Habsburského
- 25 Dlouhý rybník
- 26 Rybářský pavilon
- 27 Paví dvůr
- 28 Vázový most
- 29 Chotkova brána
- 30 Chotkovo schodiště
- 31 Vstupní brána z ulice Na Kopečku
- 32 Lavička s postamentem a vázou
- 33 Postament s vázou
- 34 Kamenný stůl
- 35 Kruhová lavička
- 36 Lyrovník tulipánokvětý
- 37 Jinan dvoulaločný
- 38 Platán javorolistý
- 39 Borovice limba
- 40 Tis červený
- 41 Dřezovec trojtrnný
- 42 Borovice lesní
- 43 Katalpa trubačovitá
- 44 Dlouhá alej

J. Willenberger, Kroměříž se zámekem a Podzámekou zahradou, 1593

Renesanční předehra

Historie Podzámeké zahrady se začala psát již na konci renesance, tedy za episkopátu biskupů Viléma Prusinovského (1565–1572) a Stanislava Pavlovského (1579–1588). Při kroměřížském zámku vyrostla menší zelinářská

zahradka spolu se štěpnicí, oborou pro chov vysoké zvěře a okrasnou sekcí, která z větší části představovala květinovou zahradu, uspořádanou do zdobených ornamentů a určenou zejména pro pěstování vzácných růží.

J. van den Nypoort a G. M. Vischer, Kroměříž se zámekem a Podzámekou zahradou, 1691

Okrasný parter

Třicetiletá válka představovala drastický přelom nejen v historii města, ale i zámku. Stav rezidenčního města byl na jejím konci víc než žalostný. K obratu došlo teprve po volbě Karla z Lichtensteinu-Castelkorna biskupem (1664–1695). Vedle mnoha četných oprav, zřizování potřebných úřadů a celkového rozkvětu města se biskupův zájem nejvíce upínal ke dvěma stavebním podnikům – k založení Květné zahrady a k rekonstrukci zámku s Podzámekou zahradou. Drobnější úpravy Podzámeké zahrady započaly již těsně po intronizaci nového biskupa v roce 1665. Zásadnější přestavba však proběhla až v rámci dokončovací práce na zámku v letech 1686–1698. Úvodní část projektu zpracoval těsně před svou smrtí císařský architekt Filiberto Luchese. Vrcholnou – a v mnohém také radikálnější – představou dokončil již jeho mladší spolupracovník a kolega Giovanni Pietro Tencalla. Hlavní kompoziční pohledová osa okrasného parteru směřovala od portálu zahradního křídla, pokračovala přes můstek vodního příkopu, gradovala v mohutné pyramidální fontáně a končila ve štěpnici za posledním kanálem. Rozvržení bylo po stranách akcentováno řadou soch, jehlanovitě stříženými stromy a dalšími rostlinami ve vázách a konečně i soustavou ornamentálních broderiových záhonů. V úpravě okrasného zámeckého parteru se projevilo pro tehdejší dobu typické ovlivnění italskou a nově také francouzskou zahradní kulturou.

Sala terrena

Završením raně barokního areálu se bezpochyby stalo vytvoření jedinečného prostoru sály tereny v přízemí zahradního křídla zámku. Sala terrena byla řešena jako pětice samostatných, navzájem propojených místností. Trojici ústředních sálů po stranách uzavřely dvě grotty. Celý projekt byl řešen symetricky. Vstup do zahrady byl položen na hlavní osu zámku, centrální sál byl dále přístupný schodištěm ze zámeckého nádvoří. Projekt, jehož autorem byl opět Tencalla, byl realizován v letech 1687–1688. Ideovým ikonografickým programem výzdoby byl pověřen Antonín Martin Lublinský. Bohatá štuková výzdoba byla svěřena Baldasaru Fontanovi a malířská výzdoba Paolo Paganimu.

Sala terrena

Východní grotta

Západní grotta

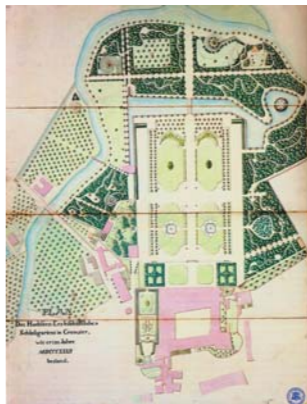
Celkový rozvrh výzdobného programu vyrůstá ze tří pilířů dobové evropské vzdělanosti. První reprezentuje západní grotta s ideovým poselstvím starověké a později antické tradice umělých jeskyní oživené v renesanční Itálii. Druhý nejlépe vystihuje východní grotta, která diváky úsměvným způsobem uvádí do světa alchymistické a hermetické tradice napájené tajnými egyptskými naukami. Konečně poslední – třetí pilíř, kterému podléhá trojice ústředních sálů, vystihuje vrchol renesančního duchovního směřování k filozofii či k oslavě přírody.

Formální barokní zahrada

Záliba v zahradní kultuře se po krátké odmlce vrátila do Kroměříže zásluhou biskupa Wolfganga Hannibala Schrattenbacha (1711–1738). Jako počátek obnovy Podzámeké zahrady bývá uváděn rok 1727. Část původního raně barokního Lichtensteinova parteru totiž v průběhu několika předešlých desetiletí prošla radikální proměnou v užitkovou a kuchyňskou zahradu. Vlastní návrh spočíval ve vytvoření nové hlavní pohledové osy, jež nyní procházela od zámeckého portálu dvěma boskety, soustavou broderiových záhonů, doplněných množstvím obelisků a soch, přes několik fontán k zahradnímu pavilonu a vodnímu kanálu. Přilehlé prostory sloužily pro květinovou a ovocnou zahradu, skleník a Dům zahradníka. Z rozvržení zahrady je patrný odklon od italských barokních parterů a soustředění k západoevropské oblasti, kterou představuje Francie, a nově také k středoevropským územím, jež tradičně reprezentovaly Německo a Rakousko.

Sentimentální zahrada

V roce 1777 bylo olomoucké biskupství povýšeno na arcibiskupství – prvním arcibiskupem byl zvolen Antonín Theodor Colloredo-Waldsee (1777–1811). Do zdejšího prostředí se zapsal především svojí originální proměnou Podzámeké zahrady z let 1791–1800. Nedocenitelným pramenem věrně zachycujícím podobu nové zahrady je album dvou desítek kreseb a plánů vídeňského umělce Josepha Fischera, připravené k vydání pro slavnostní otevření zahrady v roce 1802. Starší barokní parter doznal jen několika nepříliš podstatných změn. Dále si udržel svoji výraznou geometrickou osnovu a rokokově orientovaný charakter. Hlavní pozornost nových úprav se tak soustředila na volnou lužní krajinu obklopující ze všech stran intenzivně udržované partie. Přechod mezi formální zahradou

K. Thalher, Plán Podzámeké zahrady, 1835

a novým přírodním parkem vymezil obdélný bazén. V jeho pravém rohu byl jeden z vodních meandrů akcentován ostrůvkem s iónským Chrámek přátelství.

J. Fischer, Colloredova kolonáda, 1802

Pokusem o intimnější řešení nového prostředí Podzámeké zahrady byla stavba Colloredovy kolonády spolu s komorně laděným, terasově řešeným giardinem sekretem. Další prostory byly věnovány dobově hojně užívaným drobným stavbám a zastavením (holandský statek, umělé Ruiny, poustevna, kabinet v hranici dříví, Čínský, Rybářský a Tahitský pavilon ad.). Výsledný dojem nově upravené Podzámeké zahrady na jedné straně vyrůstal z dobových myšlenek a sentimentálních nálad, na straně druhé však také plně souzně s tendencí po návratu k přirozenému a uvolněnému krajinnému obrazu.

J. Fischer, Přístaviště pro gondoly, 1802

J. Fischer, Chrámek Přátelství, 1802

Romantický park

Proměna sentimentální zahrady v romantický park započala nástupem Ferdinanda Marii Chotka (1832–1836) na arcibiskupský stolec. Vzdělaný a kultivovaný arcibiskup pocházel z uměnímilovné rodiny, které mimo jiné patřily zámky ve Veltrusích či Kačině. Odtud s sebou arcibiskup přivedl talentovaného architekta Antona Archeho. Arche spolu s inženýrem Karlem Thalherem v roce 1834 představili plán na radikální proměnu zdejší zahrady. V první fázi se soustředili na zrušení barokního okrasného parteru a jeho nahrazení volným travnatým paloukem. Velký kanál proměnili v přirozeně meandrující rybník (později Chotkův rybník). Druhá část proměny byla poznamenána náhlým úmrtím arcibiskupa Chotka. Krátké období nejistoty však bylo zažehnáno volbou obdobně smýšlejícího arcibiskupa Maxmiliána Sommerau-Beeckha (1837–1853). Po jeho vedením se brzy přesunula pozornost na nově budovanou část za Mlýnskou strouhou – Maxmiliánův park. Po téměř horečnaté výsadbě vzrostlých stromů koncem 30. a počátkem 40. let 19. století začal Arche upravené plochy dotvářet drobnými stavbami. Mezi první je možné zařadit tzv. Stříbrný most, spojující starší část parku s novou.

Š. T. Milán, Chotkův rybník, 1847

B. Lipavský a J. Homme, Plán Podzámeké zahrady, 1850

Krátce nato představil několik variant návrhů na přestavbu Rybářského pavilonu [dnešní podoba Rybářského pavilonu stejně jako poblíž stojícího Pavího dvora však pochází až ze 60. let 19. století – z doby episkopátu arcibiskupa Bedřicha z Fürstenberka (1853–1892)] a úpravu tzv. Dlouhého rybníka s několika ostrůvky v zadní části. Poblíž bylo vytvořeno potměnělé zákoutí s Fantaskním mostem kle noucím se nad jedním z kanálů. V novém Maxmiliánově parku bylo dále zřízeno 23 metrů vysoké belle vue – okrasná vyhlídková věž, přírodní sluneční hodiny, skupinka mechanicky ovládaných figur Číňanů, cikánský a tatarský stan ad. Point de vue celého bohatého souboru atrakcí byla bezpochyby Archeho křehká stavba Maxmiliánovy kolonády. Byla situována na menším návrší zhruba uprostřed parku poblíž platanového háje. Zadní část Maxmiliánova parku odděloval nově vyhloubený Divoký rybník s ostrůvkem a subtilním Čínským pavilonem. Nedaleko vyrostl podle Archeho návrhu strážní dům v americkém stylu. Vyvrcholením areálu bylo zbudování vzorného okrasného statku – Maxmiliánova dvora. Dvůr měl sloužit pro chov vybraného skotu a dodávání mléčných produktů. Zároveň měl i salonek, v němž bylo podáváno návštěvníkům čerstvé mléko.

Maxmiliánova kolonáda

A. Arche, Plán Maxmiliánovi kolonády, 1845–1846

Rybářský pavilon

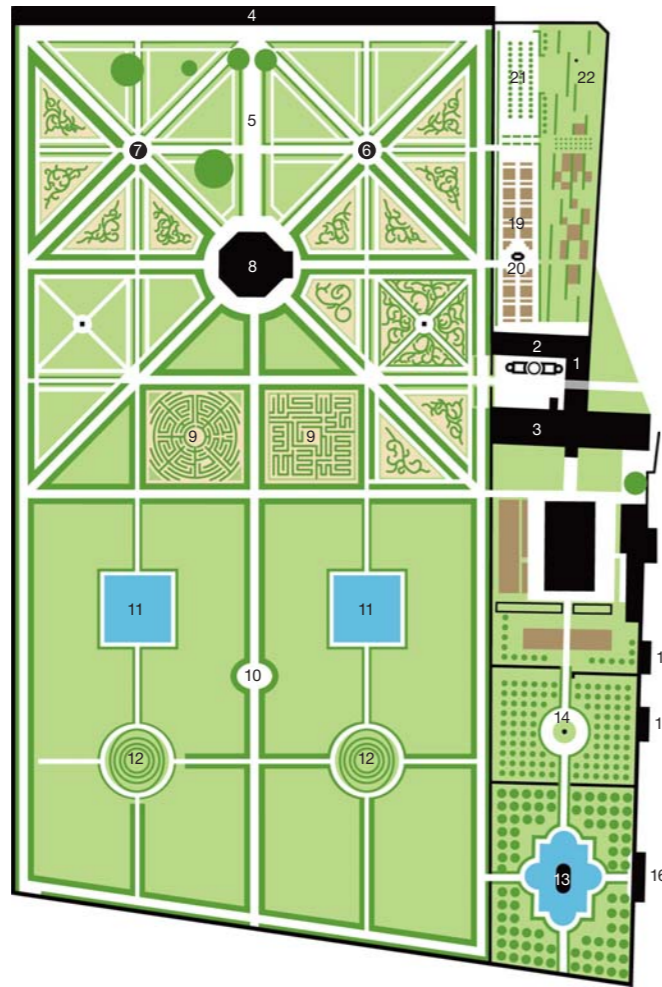
A. Arche, Plán Maxmiliánova dvora, 1841–1845

Závěrem

Doba kolem poloviny 19. století představovala v historii Podzámeké zahrady vrcholnou éru. Díky opakovanému šťastnému spojení osvěcených zadavatelů a talentovaných architektů nakonec došlo k vybudování jednoho z předních děl zahradního umění ve střední Evropě.

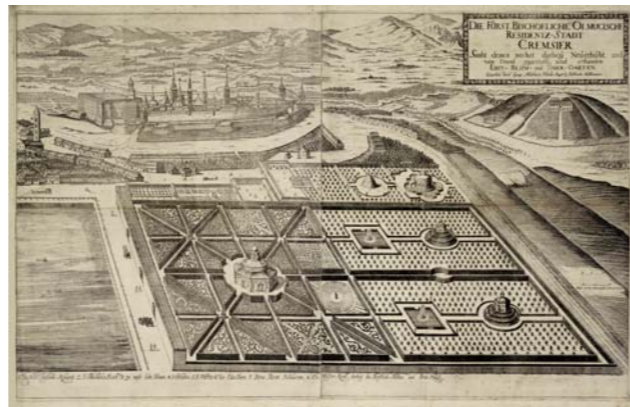

- 1 | Kroměřížský zámek
- 2 | Arcibiskupská mincovna
- 3 | Podzámecká zahrada
- 4 | Květná zahrada

KVĚTNÁ ZAHRADA

- 1 Vstupní objekt
- 2 Teplý skleník
- 3 Studený skleník
- 4 Kolonáda
- 5 Parter před kolonádou
- 6 Lví fontána
- 7 Fontána Tritonů
- 8 Rotunda
- 9 Labyrinty
- 10 Kuželna
- 11 Pstruží rybníky
- 12 Jahodové kopečky
- 13 Ptáčnice
- 14 Králíčí kopeček
- 15 Bažantnice – Zahradnictví
- 16, 17, 18 Soubor zahradních domků
- 19 Holandská zahrada
- 20 Neptunova kašna
- 21 Pomerančová zahrada
- 22 Edukační zahrada

J. van den Nypoort a G. M. Vischer, Pohled na Květnou zahradu a Kroměříž, 1691

Zahrada Moravy

Květná zahrada (původně Libosad) se stala vrcholným stavebním podnikem biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelkorna (1664–1695). Mimo vlastní představy vycházející z osobní bohaté knihovny, v níž po dlouhá léta úspěšně sbíral knihy a grafická alba věnující se zahradnímu umění, si pro uskutečnění svých velkorysých plánů povolal dva zkušené císařské architektky Filiberta Lucheseho a Giovanni Pietra Tencallu. Vedle nich se na výzdobě zdejší zahrady podílela řada dalších umělců (sochaři – Michael Mandík, Michael Zürn ml., štukatéři – Quirino Castelli a Carlo Borsa, malíři – Carpofofo a Giacomo Tencallové, ideový a umělecký rádcce – Antonín Martin Lublinský).

Nedocenitelným pramenem věrně zachycujícím podobu nové zahrady je grafické album téměř tři desítek pohledů od umělců Justa van den Nypoorta a Georga Matthiase Vischera, vydané těsně po dokončení v roce 1691.

První fáze výstavby, jež postihla hlavní část zahrady, proběhla v letech 1665–1675, druhá, doplňující, v průběhu 80. let 17. století.

Centrální partii Květné zahrady, která je koncipována na půdorysu protáhlého obdélníka s množstvím geometricky stříhané zeleně, tvoří dvě části – Květnice a Štěpnice.

Lodgie – kolonáda

Hlavní osa zahrady, začínající vstupní sochařskou kolonádou, je centrálně i po stranách akcentována množstvím doprovodných architektonických i výtvarných zastavení (okrasné partery, Lví fontány a Fontány Tritonů, Rotunda, labyrinty, vodní plochy, kuželna a Jahodové kopečky).

Toto základní formální rozložení organicky doplňovaly z východní strany – od města – další, dnes již zaniklé přilehlé okrasné či hospodářské prostory (Oranžerie, Holandská zahrada, skleníky, hospodářský dvůr, bažantnice, Králíčí kopeček a Ptáčnice).

Umělecká zastavení

Stavba kolonády (přesněji arkádové lodgie) ve své době představovala vstupní partii, od níž se dále odvíjela řada složitých kompozičních a osových hledisek zahrady. Zabírá celou vstupní plochu severozápadní zdi (tj. 233 m). Vnitřní stěna je velkoryse pojata jako sochařská galerie se 44 postavami antických božstev, bájně

J. van den Nypoort a G. M. Vischer, Fontána Tritonů, 1691

mytologie a historie. Vnější římsa zase představuje unikátní celek 46 bust antických velikánů. Boční stěny lodgie původně doplňovaly Neptunova a Venušina fontána.

Hlavní kompoziční osa dále směřovala

ke dvěma fontánám: **Lvi a Tritonů**, jež jsou obě dílem sochaře Mandíka ze 70. let 17. století.

Ústřední stavbou celé zahrady byla bezpochyby **Rotunda**. Původní rozvržení stavby představovalo do všech stran otevřenou a volně průchozí stavbu zahrnující v sobě čtveřici salonků – kabinetů, čtveřici umělých jeskyní – grott a ústřední sál. Prostředí umělých jeskyní ztělesňovalo tajemnou a bizarní říši Satyrů, Faunů a mnoha dalších postav z bájného a mytologického světa rostlin a živočichů. Zároveň však jeskyně sloužily jako zábavná kratochvilie hostů, na něž se v nestřežených okamžicích snesla drobná sprška vody z jedné ze čtyř mechanických fontán. Celý složitý výzdobný program vrcholil v alegorické skupině čtvera ročních dob a v monumentálním cyklu osmi výjevů z Ovidiových Proměn v kopuli.

Na konci 19. století došlo ke zrušení vodních hříček a mechanických fontán v umělých jeskyních, k uzavření původně otevřené stavby a k vybudování nového vstupu v podobě pilířového portiku, který se obrací k nově vytvořené vstupní ose, vedené přes hospodářský dvůr kolem dvou skleníků.

Osa dále pokračovala přes **labyrinty** a **kuželnu** ke dvěma bazénům a k Jahodovým kopečkům. Do **bazénů**, jejichž střed vždy tvořilo sousolí Tritonů, bylo možné sestoupit po několika schůdkách. Krátce po dokončení bylo dokonce možné pohybovat se po hladině v loďce a pozorovat mnoho zajímavých druhů ryb. Uměle navršené **Jahodové kopečky** představovaly osové i pohledové ukončení dvou bočních průhledů. Původní Jahodové kopečky nesly na vrcholu dva křehké dřevěné gloriety, kopírující ve zmenšené podobě stavbu ústřední Rotundy. Přicházelo se k nim po osově umístěném monumentálním schodišti.

J. van den Nypoort a G. M. Vischer, Rotunda, 1691

J. van den Nypoort a G. M. Vischer, Rotunda – interiér grotty, 1691

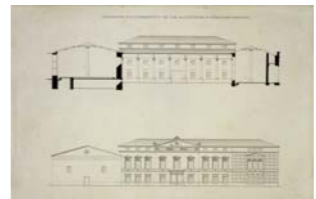
Do dnešních dnů se bohužel nedochovaly prostory Oranžerie (pěstovaly se zde vzácné citrusové plody a jiné teplomilné rostliny dovezené až z Itálie) a **Holandské zahrady** (v níž byly pěstované rozličné cibulovité rostliny) se sochou Neptuna. Značnou redukcí byla také postřižena bažantnice a Králíčí kopeček protkaný sítí umělých nor pro chov králíků. Jedinou původní dochovanou stavbou zůstala **Ptáčnice** určená pro chov vzácného cizokrajního ptactva. Ptáčnice byla umístěna na ostrov uprostřed umělé vodní nádrže, v níž plavaly pestré druhy kachen a hus.

J. van den Nypoort a G. M. Vischer, Bazén a Jahodový kopeček, 1691

J. van den Nypoort a G. M. Vischer, Ptáčnice, 1691

A. Arche, Čestný dvůr (po 1840)

Hospodářský dvůr

Komplex několika objektů, jež navrhl Tencalla, původně tvořil dům pro zahradníka a dva vytápěné skleníky. Výrazné proměny doznal hospodářský dvůr až ve 40. letech 19. století. Architekt Anton Arche porušil původní ideu hlavní pohledové osy lodgie – rotunda a nahradil ji nově komponovanou osou hospodářský dvůr – rotunda. Na místě zahradníkovy domu navrhl objekt charakteristicky jemným užitím palladiánských a romantizujících motivů. Dvůr po stranách uzavíral dvojicí velkoryse pojatých **skleníků** v jemně romantizujícím stylu – **teplého a studeného**. Soustava tří objektů byla záměrně komponovaná tak, aby vytvořila motiv čestného nádvoří – cour d'honneur. Z původně utilitárního zázemí vybudoval Arche nový reprezentativní vstup do zahrady.

Závěrem

Květná zahrada 17. století v sobě zahrnuje přelomovou fázi vývoje evropského zahradního umění. Na jedné straně stále ještě připomíná pozdně renesanční italské a zaalpské zahrady (vila d'Este v Tivoli, vila Doria Pamphili v Římě, rezidenční zahrada v Mnichově, Hortus Palatinus v Heidelbergu, Neugebäude u Vídne a vila Angiana v Belgii), na straně druhé však již otvírá cestu k francouzskému barokně klasicistnímu typu (Versailles). Tato janusovská tvář činí zdejší zahradu zcela ojedinělou v širším evropském kontextu.

Revitalizace narušených částí Květné zahrady se ujal v padesátých letech 20. století architekt Pavel Janák (1882–1956). Na jeho práci navázali architekti Dušan Riedl a Jan Němec, kteří v roce 1964 připravili projekt její celkové rehabilitace. V roce 1998 byla Květná zahrada spolu s Podzámeckou zahradou a zámek zapsaná na Seznam světového přírodního a kulturního dědictví UNESCO. Práce na jejich obnově vrcholil projektem Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži, který je financován z fondů Evropské unie.

Okrasný parter

Kroměřížské ZAHRADY

